

UDK 551.558.7:1(049.3)

Primljeno: 30. 09. 2019.

Stručni rad

Professional paper

Dželaludin Hodžić

POKUŠAJ PRAKTIČKOG MIŠLJENJA EKOLOŠKE KRIZE

Nova klima – ekološka kriza u svjetlu društvene kritike,
Arne Johan Vetlesen (urednik), Minex d.o.o. Zenica, prijevod
Rasim Muminović, 2019.

Knjiga koju kao izdavač potpisuje Ibrahim Meškić, urednički Rasim Muminović, a kao recenzenti Faik Uzunović i Ermin Kuka, pojavljuje se svakako kao osvježenje na izdavačkoj i naučnoj sceni Bosne i Hercegovine. Za takvu ocjenu postoje, barem, dva razloga. Najprije svaki novi naslov u zemlji u kojoj su nauka i kultura u najširem smislu prepuštene same sebi, na milost i nemilost diktatu i prohtjevima potrošačkog društva, već je po sebi događaj vrijedan pažnje. Da naponi ovdašnjih entuzijasta ne ostanu uzaludni nerijetko se pobrinu prijatelji izvan naše domovine, uz čiju pomoć zadržavamo nadu da koliko-toliko možemo biti dio toka širokih i recentnih intelektualnih strujanja i rasprava. Takav je slučaj i sa knjigom koju je pomogla norveška organizacija NORLA¹, što ističu i sami izdavači bosanskohercegovačkog izdanja, koje ćemo ovdje ukrato predstaviti.

Uložiti značajan napor u prevođenje i objavljivanje knjige koja za svoj predmet ima ekološku krizu, u zemlji čije je društvo opterećeno elementarnim egzistencijalnim pitanjima, gdje problemi ekološke krize stoje jako nisko na svakoj ljestvici prioriteta, po sebi zaslužuje priznanje. Time se, međutim, nikako ne želi reći kako u BiH ne postoje pojedinci i grupe čije mišljenje ne uključuje refleksiju o ekološkim problemima, odnosno, njihovom globalnom obuhvatu (iz kojega onda, jasno, nije niti može biti izuzeta BiH). Štaviše, takvi pojedinci i grupe upravo svjedoče o temeljnom problemu – da pitanja i

¹ Više na: <https://norla.no/en/about-norla>, pristupljeno 08. 08. 2019. godine

dimenzije ekoloških problema, ekološka kriza u svojoj cjelini, još uvijek nisu dio opće svijesti. Nisu, nažalost, ni u univerzitetskim silabusima, niti u akademskim i javnim raspravama kao ni u političkim agendama, djelovanjima pogotovo².

Arne Johan Vetlesen, profesor filozofije na Univerzitetu u Oslu, osim kao urednik, autorski potpisuje prvo poglavlje knjige pod naslovom "Pogled na prirodu, tehnologija i ekološka kriza – izazovi etike ekologije"³. U naznačenom poglavlju autor nastoji ponuditi pregled faza koje je u zapadnom mišljenju zauzimala priroda. Na kraju postavlja pitanje može li etika, koja je pratila čovjekov odnos prema prirodi i dovela čovjeka i Zemlju do ruba provalije, biti ujedno etika koja nudi izlaz iz krize? Riječ je, prema obimu i ambiciji, o najznačajnijem poglavlju u knjizi. Vetlesen problemskom području prilazi kao filozof, a takav je pristup jedini moguć ukoliko se želi ponovno steći metafizička domovina tehničke civilizacije. No, valja i to istaći, Vetlesen iznosi i određene kontradiktorne tvrdnje. Na početku, naime, ističe, kako je „(...) puno priče dalo malo praktičnog djelovanja. Što je kriza ozbiljnija to mi više govorimo o njoj. I što više govorimo o krizi to kriza postaje ozbiljnija. A šume u Amazonu i dalje se sijeku više nego ikada prije“ (str. 13)⁴. Tek nekoliko redaka poslije autor zapada u kontradikciju tvrdeći kako je ono ključno što nedostaje refleksija. Potvrđuje to, uostalom i sam autor kada kaže da je knjiga dodatak raspravi koja je u toku. Ako je knjiga dodatak raspravi, odakle onda tvrdnja o nedostatku refleksije? Može li postojati ikakva rasprava koja nije utemeljena na refleksiji? Aksiomatsko podrazumijevanje govori da ovdje nije riječ samo o epistemološkim i metodološkim cjepidlačenjima. Poglavlje samo po sebi ne nudi iskorak u odnosu na ono što se prepoznaje kao stanje, kao dostignuti nivo svijesti o najraznovrsnijim problemima i pitanjima obuhvaćenima pojmom *ekološka kriza*. Premda kao alibi treba imati u vidu da sam autor navodi kako je riječ o prikazu ključnih faza „(...) pogleda zapadne

² Takvih programa na našoj političkoj sceni i našem političkom životu, ustvari, uopće nema ako se izuzmu pojednostavljene fraze u stranačkim programima kojima se kroz jedan pasus nastoji tek zadovoljiti forma. Štaviše, u našoj političkoj svijesti i posljedično u političkim akcijama ekološki programi još uvijek se tretiraju kao trošak, a govor o ekologiji kao zanimacija dokonih ljudi koji se bave apstraktnim temama. Situacija se, što suštinski potvrđuje navedeno, neznatno mijenja tek sa zimskim mjesecima u većim gradovima i mjestima koja su pogođena prevaziđenim tehnologijama teške industrije.

³ Ovaj prikaz nastaje u danima kada prašumom Amazon haraju jedni od najvećih požara od kako uopće postoje bilo kakva mjerenja.

⁴ Na ovome mjestu Vetlesen me asociro na događaj kada kandidat za jedan od bosanskohercegovačkih parlamenata, obraćajući se svojim pristalicama, uzvikuje: „Ja ne idem tamo (u parlament, op. a.) da pričam, ja idem da radim!“, baš kao da je kandidat za bageristu ili neki sličan angažman, a ne za jednu od najodgovornijih političkih dužnosti koja kao svoj osnovni alat ima upravo govor. U tom problematiziranju govora, odnosno, apelu na djelovanje ima ponešto opasno koliko god, na prvi pogled, djelovalo poželjno i za ekološki osviještene pojedince i aktiviste.

kulture na prirodu“, dakle, jednom retrospektivnom pogledu i deskriptivnom pristupu.

U uvodu se autor referira na Ala Gorea, američkog političara koji je u svom djelovanju iskazivao osjećaj za značaj ekoloških pitanja, a na čemu je istrajao u svom javnom angažmanu i nakon završetka političke karijere. Ocjenjujući ga ispravnim, Vetlesen navodi Goroev stav kako ekološka kriza za sve nas jeste prije moralni nego politički izazov, kojim se (stavom) želi naglasiti odgovornost svakog od nas ponaosob. Teza se, međutim, da dvostruko problematizirati. Jer, kriza o kojoj je riječ jedan od svojih temeljnih uzroka i ima u odvajanju moralnog i političkog. Radi se o općem mjestu u razmatranju duhovno-povijesnih temelja iz kojih se rađaju izazovi pred koje dospijevamo.⁵ Čak i da se zanemari upravo naznačena dimenzija, da prihvatimo razdvajanje moralnog i političkog, naglasak i težište odgovornosti upravo tada bi još izraženije pripali političkom, preciznije, političarima. Jer, individualna moralna odgovornost, za koju ovdje pledira Vetlesen, referirajući se i na Gorea, utemeljena je na „(...) modernoj koncepciji uma kao konačne instance moralne i etičke odgovornosti (...) s kojom se ipak (...) pokazuju neke nevolje“ (Hodžić, Dževad (2008), *Odgovornost u znanstvenotehnološkom dobu*, Tugra, Sarajevo, str. 229). Sasvim pojednostavljeno, apsolutizirani subjekt u svijetu nemilosrdnog zaboravljanja i raskida s tradicijom nema vrijednosno-epistemološkog uporišta koje bi ga činilo dostatnim kao instancu odgovornosti. Stoga se temelj etičke odgovornosti nadaje ne u subjektivnosti nego u intersubjektivnosti. Time se, dakako, pojedinac, građanin, ne oslobađa odgovornosti. Ovdje je tek bilo riječi o naglascima ili težištima.

Osim Vetlesenovog, knjiga sadrži još šest poglavlja. Svein Tveitdal autor je poglavlja "Brojevi se moraju tumačiti". Autor, nekadašnji direktor Programa za ekologiju UN-a, na temelju teorijskih uvida ali posebno neposrednih iskustava u istraživanju životne sredine i kreiranja politika za to područje, tvrdi kako je međunarodna politika svedena na isprazne deklaracije i bespomoćna u rješavanju problema ekološke krize.

Sidsel Morck u članku *Budućnost je sada!* fokus stavlja na povezivanje ekološke krize i destruktivnosti tržišne ekonomije, s kritičkim osvrtom na norveški model posebno u dijelu energetske politike. Jednako kritičan odnos prema norveškoj politici zaštite životne sredine značajka je i poglavlja *Optimista u akciji (uprkos svemu)* Halfdana Wiika, posebno spram političara socijaldemokratske orijentacije. Naglasak na političku odgovornost stavlja i Dag O. Hessen u članku kojim postavlja pitanje

⁵ Hösle to jasno razlaže nadovezujući se na Hegelovo poimanje ćudoređa u državi koje je, u stvari, u običajima institucionaliziran moral s tim da, nastvalja Hösle „(...) država ne pretpostavlja samo ćudoređe u spomenutom smislu, već u prijelomnim vremenima i sama mora pripremiti novi moral; veliki državnik stoga mora, makar i u običaju naslijeđenog ćudoređa, preuzimati funkcije koje Hegel pripisuje isključivo moralnosti“ (Hösle, Vittorio (1996), *Filozofija ekološke krize*, Matica Hrvatska, Zagreb, str. 113).

Ko će spasiti svijet? Tematskom bloku zanimljiv doprinos dao je i mladi svećenik Ole Jakob Loland čiji rad *U zadnje vrijeme* razmatra potencijal religijskih zajednica kao saveznika u borbi za zaštitu životne sredine. Posljednje poglavlje nosi naslov *Nova budnost*, a autor je Freddyja Fjellheima. Problem situira u široku kulturološku perspektivu, koja podrazumijeva različite pravce rasprave i koja na umu ima kulturnu uvjetovanost našeg odnosa prema prirodi i pitanjima krize.

Zaključno, riječ je o nizu radova koji, svaki na sebi svojstven način, doprinose rasvjetljavanju nekih dimenzija krize i ukupnoj raspravi koja, ovim prijevodom, obogaćuje i naš kulturni prostor. Teško je izbjeći dojam da je jedan od problema ovog izdanja prijevod. Ovdje se, naravno, autor prikaza ograđuje jer niti u osnovama ne poznaje norveški jezik ali na zaključak o lošem prijevodu neminovno navode mnogi pasusi⁶.

Završni iskazi ne smeraju da umanje značaj pojavljivanja ove publikacije. Utoliko bi se tek mogle ponoviti ocjene s početka prikaza. Riječ je o tome da u intelektualnom ophođenju moramo biti kritični, najprije prema sebi, a onda, argumentirano, i prema drugima. Takav je kritički odnos temelj bilo kakvog odgovornog, a naročito intelektualnog angažmana koji smjera na javni utjecaj i pitanja od općeg značaja.

Adresa autora

Authors' address

Dželaludin Hodžić, Univerzitet u Sarajevu, Pravni fakultet
dzalaludin@gmail.com

⁶ Ovdje će se takstainvo, u funkciji primjera, navesti tek neki od pasusa (u citatima su određene riječi boldirane od strane autora prikaza, na kraju citata navodi se samo broj stranice u knjizi):

- „Odgovor je da je Gorov doprinos dobar i hemijski oslobođen kulturološke i društvene kritike.“ str. 14.
- „Mi moramo pronaći način da zaustavimo ljude u onome što se ne želi zasutaviti. Transnacionalni kapitalizam našeg vremena se ne može zaustaviti.“ str. 15
- „Klimatske promjene nisu jedine koje uzrokuju nestanak tigrova. Daleko važniji faktori su oni koji se tehnički nazivaju „promjene u korištenju zemljišta““. str. 19.
- „Sve kao spoznaja da ili ne u svijetu zavisi, u svakom slučaju, od spoznaje nečega od nekoga – nešto drugo i izvan ljudskih bića i vlastite misli i aktivnosti – mora se isključiti, banalizirati, negirati“ str. 36.
- „Za ono što se dešava je da je kriterij za određivanje znanja naučni ili ne, daje se pragmatična forma: da li će se znanje (pretpostavke, hipoteze) o kojem je riječ pokazati da funkcioniše iznad svog materijala?“ str. 36.
- (...) iako to zahtijeva ljudsko tumačenje i poštovanje da se definište „nešto“ kao problem, jer postoje „neke stvari“ koje se nazivaju problemi životne sredine nezavisno od društvenog diskursa (pažnje i procjene važnja) o njima“ str. 61.
- „U Descartesovoj filozofiji, životinje, biljke svi živi organizmi dobijaju duh, dobijaju osjećanje, dobijaju urođenu svrhu/cilj (...) oni suproglašeni bezdušnim mašinama.“ str. 66.
- „I jednu i drugu riječ (techne i episteme, op. a.) karakteriše to da su poznate po nečemu, da se razumiju po nečemu“ str. 67.

Navedeni primjeri dio su onoga što se može izdvojiti i bez poznavanja norveškog jezika, kao primjer loših konstrukcija koje sugeriraju kako prevodilac ne raspolaže filozofskim pojmovnim unstrumentarijem, pa čak na mnogim mjestima ni u onom dijelu koji bi se mogao ograničiti na pojmovnik ekološke krize.